

Leidinyje, skirtame Lietuvos valstybės 100-mečiui, pateikta šimtas laisvės kovotojų biografijų, jų gyvenimo, kovų ir veiklos epizodai, paskutiniai žodžiai teismo metu ir liudininkų prisiminimai. Nepriklausomai nuo užimamų pareigų ir laipsnių, visų jų indėlis kovoje su okupantais yra neabejotinas ir neginčytinas. Šie didvyriai - vyrai, merginos ir moterys verti didžiausios mūsų pagarbos, o jų atminimas amžiams išliks lietuvių tautos atmintyje ir mūsų didvyriškos naujųjų laikų istorijos puslapiuose. Skaitant istorinę medžiagą: laisvės kovų archyvus, kovų dalyvių prisiminimus ir klausantis jų pasakojimų, susidaro vaizdas, kad šie žmonės Tėvynės laisvės vardan aukojo viską – savo ateitį, šeimą ir materialinę gerovę. Daugelis atsisakė išvykti į Vakarus, nors kai kurių šeimos jau buvo ten pasitraukusios. Keli pasiryžėliai grįžo net iš Vakarų, kad galėtų čia – Tėvynėje kovoti su okupantais ir žūti. Ši, nepaprastai žiauri, dešimtmetį trukusi kova su šimtus kartų galingesniu priešu- unikalus reiškinys partizaninių karų istorijoje. Laisvės kovotojų dvasios okupantai nesugebėjo palaužti. Dėl to, pasibaigus ginkluotam pasipriešinimui, prieš Lietuvos žmones jie pradėjo hibridinį karą, kurio pagrindinis ginklas – melas, šmeižtas ir dezinformacija. Šioje santraukoje pateikiame tik keletą epizodų, kurie vaizdžiai charakterizuoja tuos žmones. Ypač jaudinančios ir sukrečiančios paskutinės kovotojų kalbos okupantų „teismuose“ ir fragmentai iš jų dienoraščių.

Po Antrojo pasaulinio karo mūsų Tėvynei prasidėjo sunkus, tragiškas laikotarpis. Šalį vėl užplūdo sovietų kariuomenė. Lietuvos piliečiams buvo du pasirinkimai: pasipriešinimas okupantams ar prisitaikymas. Pirmasis kelias vedė į nežinią – gal būt į išsivadavimą, bet tikrovėje - į žūtį. Tuo tarpu prisitaikymas garantavo egzistenciją okupacijos sąlygomis. Šiam leidiniui kovotojai buvo atrinkti remiantis dviem pagrindiniais kriterijais: jų indėliu į nepriklausomybės kovą ir humanišku. Antrojo kriterijaus neatitiko Algimanto apygardos vadas Antanas Starkus-Montė, nes jo įsakymu 1949 m. gegužės 1 d. Šimonyse į patalpą, kurioje linksminosi jaunimas buvo įmesti sprogmenys. Žuvo 16 ir buvo sužeisti 8 jaunuoliai. Ši bausmė už nepaklusnumą, mūsų nuomone, buvo perdėm žiauri ir nepateisinama. Dėl to šis drąsus apygardos vadas nebuvo įtrauktas į didvyrių šimtinę.

Išskirtinė vieta šioje šimtinėje tenka Kaziui Veverskiui-Seniui. 1941 m. Vilniuje jis įkūrė Lietuvos laisvės armiją (LLA) – būsimos Lietuvos pogrindžio žaliosios kariuomenės pirmtaką. Būtent ši karinė organizacija buvo tas branduolys, kurio pagrindu Lietuvoje išsivystė ir išaugo galingas, gerai organizuotas partizaninis pasipriešinimas okupantams. Ne veltui vienas iš kolaborantų, KGB pulkininkas L. Martavičius rašė, jog LLA jiems buvo kaip kaulas gerklėje, kuriant Lietuvoje tarybų valdžią. Tik gaila, kad puikus strategas K. Veverskis anksti žuvo. Tai turėjo nemažos įtakos ir laisvės kovų tolimesnei eigai. LLA programos preambulėje Veverskis rašė: „Nepaprastai sunkiame lietuvių tautai momente, skaudžiu svetimųjų priespaudos ir nevilties metu, laisvės kovotojų pavyzdžio patraukta, tėvynės meilės ir gilaus tikėjimo būsimąja laimingesne nepriklausoma Lietuva skatinama, Lietuvos Laisvės Armija, pradėjusi besąlyginį žygį savo kovas ir siekius pagrindžia šia programa.“ (antraspasaulinis.net, LLA programa, 2008 08 19).

Kita labai ryški asmenybė buvo Jonas Semaška-Liepa. Šis profesionalus kariškis taip sakė savo bendražygiams, kuomet NKVD bandė jį užverbuoti: „Mane verbavo bolševikai. Mane! Davusį savo Tėvynei priesaiką niekada jos neišduoti. Susikaupiau ir ramiai paaiškinau, jog mirti nebijau, mirtis – karininko kasdieninė palydovė ir kategoriškai atsisakiau.“ (J. Semaškaitė, Priesaika, p.22, Vilnius, 2000 m) Apie jo, kaip karininko sugebėjimus ir talentą liudija unikalioji karinė operacija. Jis vienintelis sugebėjo išvesti savo batalioną iš „Stalingrado katilo“ su minimaliais nuostoliais. Deja ir šiam vadui nebuvo lemta ilgai kovoti. 1946 m. spalio 13 okupantų „teismo spektaklio“ metu Telšiuose J. Semaška kalbėjo: „Kaltinate mane tarnavimu Vokietijos kariuomenėje? Taip, aš tarnavau Lietuvos savisaugos daliniuose, aš kovojau prieš bolševizmą, tačiau Lietuva pati nieko neužpuolė ir pasauliui negrąsino<...> Aš, savo laiko, savo kartos pilietis, buvusios nepriklausomos Lietuvos karininkas privalėjau iki paskutinio gyvybės blyksnio priešintis okupacijai ir man svetimai ideologijai, priešintis neįmanomai sunkiomis sąlygomis, atsidūrus Lietuvai tarp dviejų karo ir grobio ištroškusių valstybių. Ir priešinausi, ir kovojau iš visos širdies! Ne Lietuvai, tai

jums komunistams reikėjo karo, suirutės, krizės, melo propagandos, kad pasivadinę „išvaduotojais“ galėtumet pavergti pusę Europos. Argi sustojote po Berlyno kapituliacijos? Juk ne! Jums Vokietijos per maža, reikia dar sovietizuoti užgrobtas teritorijas. Ir pradėjot šitą smurto žygį, sušaudydami šimtus Lietuvos, Latvijos, Estijos karininkų, pasmerkdami bado mirčiai šiaurės ledynuose tūkstančius niekuo nenusikaltusių žmonių. Jūsų primestas okupuotai Lietuvai karas –baisiausias, kokį žinojo istorija. Bet aš tikiu-ateis toks laikas, kai pasaulis pasmerks komunistus už jų kruvino tikslo aukas. Esu įsitikinęs, jog kada nors ateityje pagrindinis mūsų kariuomenės tikslas bus išmokti gintis, o tiesos ir spaudos žodžiui niekas neužtvers kelių. Tikiu, jog tūkstančių Lietuvos Laisvės Armijos kovotojų mirtis ne betikslė ir ateities politikai tai įvertins teisingai. Aš, Lietuvos karininkas majoras Jonas Semaška, akivaizdoje visų esančių salėje sakau: nesu paleidęs nė vieno šūvio į beginklį žmogų, bet aš karys, daviau priesaiką savo Tėvynei ir gyniau ją nuo okupantų visomis įmanomomis formomis. Atsisveikindamas su jumis, mano tautiečiai, sakau: prieš Lietuvą komunistai laimėjo tik mūšį, bet ne karą!“ (Ten pat, p. 148). J. Semaška teisus. Pralaimėjo okupantai, o ne laisvės kovotojai. Jie bijojo ir žuvusių partizanų – barbariškai iš jų lavonų tyčiodamiesi, o pasibaigus kovoms, prieš juos išvystė milžinišką šmeižto kampaniją, kurios atgarsius dar tebejaučiame ir dabar.

Aukso raidėmis Lietuvos nepriklausomybės kovų istorijoje bus įrašyta ir Rytų Lietuvos partizanų vado Juozo Streikaus-Stumbro pavardė. Net 13 metų jis kovojo su okupantais. Galiausiai, patikėjęs KGB pirmininko K. Liaudžio pažadais dovanoti gyvybę, 1958 m. legalizavosi. Tačiau kagebistų pažadai melagingi. 1961 m. jį suėmė ir nuteisė sušaudyti. 1962 m. rugpjūčio 17 d. „teisme“ Vilniuje jis sakė: „Aš nieko nežudžiau. Mes baudėmė mirties bausme, remdamiesi mūsų karo lauko įstatymais ir ne tarybinius piliečius baudėme, o išdavikus. Nė vieno nenušovėme, kas netarnavo saugumui, neišdavė partizanų, nežudė jų šeimų, nedegino mūsų namų ir netrėmė į Sibirą savo tėvynainių. Jūs drįstate mus kaltinti? Už ką? Ar tai aš su savo vyrais įsibroviau į Rusijos platybes, gal mes, lietuviai, trėmėme rusus į negyvenamus šiaurės ledynus? Gal mes jus užpuolėme, jūsų namus plėšėme? Tai jūs atėjot į mūsų žemę, užgrobėt mūsų sodybas, pelenais pavertėt daugybę namų, tai jūs šaudėt į mus. Mes tik priešinomės, gynėme savo kraštą, savo laisvę, mes buvome priversti imtis ginklo. O ko jūs tikėjotės? Jūs mus žudysite, o mes privalom tylėti kaip avinėliai? Mes savo rankomis užsidirbam duoną, neatimdami jos iš silpnesnių. O kol mes dirbame, nugarų neištiesdami, - jūs gaminatė ginklus, grobiatė ištisas valstybes, atimate iš žmonių jų sukurtas gėrybes. Taip, jūs mus pavergėt, kurių nespėjote nužudyti ir ištremti į Sibirą, mes likome su broliu paskutinieji...miške. Kiti jau nužudyti, net jų kūnai išniekinti...Ir jūs dar drįstate mus teisti? Kokia teise? Sakykite, kas jums suteikė teisę pasmerkti mirčiai už tai, kad mes gynėme savo namus, tautos papročius? Žinau, susidorosite su manimi, bet sakau jums-Lietuva bus laisva. Ir mūsų trispalvė dar suplevėsuos. <...> Ateis valanda, kai jus prakeiks visos jūsų pavergtos tautos! Ateis laikas, kai jūs būsite teisiami, kai reikės atsakyti žmonijai ir istorijai už jūsų padarytus nusikaltimus pavergtoms mažoms tautoms.. <...> Aš neprašau iš okupantų malonės pasigailėti ir nieko pats nesigailiu, gal tik vieno...Mes mokėme savo vaikus tik duoną auginti, medį sodinti, o reikėjo išmokyti taikliau šaudyti, be gailės, nes okupantai nė vieno iš mūsų nepagailėjo.“

Kad J. Streikus buvo garbingas žmogus, patvirtina šis epizodas. Viename susišaudyme dalyvavo ir pats saugumo viršininkas S. Kišonas. Kulka tada pataikė į jo automato vamzdį. Kišonas nesužeistas nukrito į griovį. Tuo metu šokdamas per griovį J. Streikus per jį peršoko. Jų žvilgsniai susitiko. Streikus akimirką stabtelėjo ... ir nešovė. Tokio poelgio Kišonas nesuprato, todėl teismo metu jis paklausė Streikaus: „Prisipažink, kodėl tada nešovei į mane? Juk galėjai nušauti? Matyt tikėjaisi, jog dar susitiksime?“ Streikus jam atsakė: „Aš kovojau garbingai.“ Teismo salėje sėdėjo nepažįstamas rusų karininkas, kuriam kitas kariškis vertė Streikaus kalbą. Vėliau jis pasakė: „Aš baigiau karo akademiją, bet šitam kovotojui tikčiau tik į seržantus.“ (Lietuvos partizano Juozapo Streikaus-Stumbro paskutinis žodis „Troikos“ teisme. Bernardinai.lt, 2007 11 19).

Apie laisvės kovotojų psichologiją, kovas ir neapsakomai sunkias gyvenimo sąlygas požeminiuose bunkeriuose iškalbingai byloja jų dienoraščiai. Dainavos apygardos vadas Lionginas Baliukevičius-Dzūkas rašė: „1948 m.

rugpjūčio mėn. 20 d. ..Mūsų visų tikslas yra išlaikyti partizaninį judėjimą tokį, kad apie jį galėtų atsiliiepti tik su pagarba. <...> Kas bus iš jos (Lietuvos), jeigu atėjus lemiamam momentui nebus kam jos prikelti, išgydyti?...Gal vėl atsiras smulkūs žmogeliukai su savo politiniais „kromeliais,“ su savo politinėmis rietenomis, pradės mus auklėti su devizu: „Tas nevertas laisvės, kas negina jos.“ <...> Aš tiesiog **nejsivaizduoju**, kam gi pagaliau skiriama bolševikų spauda. Juk jos niekas neskaityto, o jeigu ir paskaito, tai vis tiek netiki tuo, kas laikraščiuose-žydinti Lietuva, o iš tikrųjų-plūstanti kraujuose.“

1949 m. kovo mėn. 27 d....Aš prisimenu Nemuno Bangos (Partizanų ryšininkė Česnulevičiūtė) pasakojimus, kaip MVD-istai tardydavo merginas. Išrengdavo jas nuogai ir kokie 3-4 tardytojai išniekindavo iš eilės. Daužydavo per krūtis, lytinius organus. Ir vis dėl to, kad ir kaip kankino, dauguma merginų ryšininkių nieko neišdavė! Nemuno Banga dabar vėl kalėjime. Tai didvyrė lietuvaite. Per ją nenukentėjo nei vienas žmogus. Ji buvo tiesiog pasišventus pogrindžio kovai. Rodos ir dabar matau, kaip ji mums 1947 metų žiemą per pusnis ir per rusus visa sušalus atvežė rašomąją mašinėlę.“ (L. Baliukevičiaus „Partizano Dzūko dienoraštis,“ Partizanai.org).

1949 m. vasario 10-20 d. laisvės kovotojų vadų suvažiavime oficialiai buvo patvirtintas pakeistas organizacijos pavadinimas. Dabar ji vadinasi Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis (LLKS). Buvo priimti ir patvirtinti pagrindiniai LLKS dokumentai – kurių tarpe buvo LLKS Deklaracija, kuri laidavo Lietuvos valstybės tęstinumą atgavus nepriklausomybę. LLKS prezidiumo pirmininku buvo išrinktas Jonas Žemaitis-Vytautas. Tačiau daugiau nei po keturių metų ir jis atsidūrė okupantų rankose. J. Žemaitis nepalūžo. Okupantams (tame tarpe ir L. Berijai) nepavyko jo užverbuoti. Nuteistas sušaudyti, okupantų teismo spektaklyje jis pareiškė: „Visą pogrindžio veiklą, kurios dalyviu aš buvau, nukreiptą prieš sovietų valdžią, aš laikau teisėta veikla. Noriu tik paaiškinti, kiek man teko vadovauti kovotojams už Lietuvos laisvę, aš stengiausi, kad ši kova įgautų humanistinį pobūdį. Jokių žvėriškumų vykdyti aš neleidau. Aš manau, kad kova, kurią aš vedžiau 9 metus, duos savo rezultatus. „ (N. Gaškaitė-Žemaitienė. Žuvusiųjų prezidentas, p. 362, Vilnius,1998 m.)

Aštuoniems didvyriams partizanų vadovybė suteikė Laisvės Kovos Karžygio garbės vardus ir juos apdovanojo Laisvės Kovos kryžiais už drąsą, pasiaukojimą ir nuopelnus kautynėse. Pateikiame šiuos didvyrius: Konstantinas Bajerčius-Garibaldis, Petras Bartkus-Žadgaila, Juozas Kasperavičius-Visvydas, Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas, Juozas Lukša-Daumantas, Kazimieras Alfonsas Pyplys-Mažytis, Juozas Vitkus-Kazimieraitis ir Vaclovas Voveris-Žaibas.

Lietuvos partizanai šimtus kartų kovėsi su daug gausėse ir geriau aprūpinta reguliariąja okupantų kariuomene. Pateikiame vieno iš pirmųjų mūšių - Antazavės šilo kautynių trumpą aprašymą. 1944 m. gruodžio 27-osios ryte enkavedistai puolė Antazavės šilą (Zarasų r.) įsitvirtinusius laisvės kovotojus, kuriems vadovavo ltn. Mykolas Kazanas-Mutka. Jo patarėjas buvo vokiečių ltn. Henrikas Hovė. Įnirtingos kautynės vyko visą dieną. Sėkmingai atrėmę gausias okupantų atakas, vakarop partizanai pritrūko šaudmenų. Jau temstant, jie, sumaniai suklaidinę priešus, nepastebėti išėjo iš apsupties. Pagalbon atvykęs okupantų dalinys prietemoje susikovė su savais ir po kruvinų tarpusavio skerdynių „paėmė“ tuščius partizanų įtvirtinimus. Šiame mūšyje jie neteko daug kareivių. Tuo tarpu partizanų pusėje žuvo tik vienas ir du buvo sužeisti.

Laisvės kovotojai niekuomet neprarado Lietuvos ateities vizijos. Šią viltį labai taikliai iliustruoja laisvės kovotojų poetės Dianos Romualdos Glemžaitės-Bulovienės eilės iš jos rinkinio „Mes mokėsime numirt:“

„ Mes mokėsime numirt. Jei Tėvynė aukos reikalauja. / Nesuriš mūs gretų nieks vergovės pikta grandine. / Neišmoksime sulinkt prieš ateivių įstatymą naują: / Savo brolių parduot - dar visi neišmokome, ne! // Kraštą ginsime, kaip senovėje protėviai gynė, / Balsą žemės gimtos išnešioję giliausiai širdy. / Nors laukai ir keliai pavergtųjų dejone nutvinę, / Kur klausysies – aplink svetimųjų žingsnius tegirdi. / O juk bus dar diena, kai pro vėliavų plazdantį mišką / Baltas Vytis pakils ir padangėję aukštoj suspindės! / Mūsų kraujas giedos pro gimtinės

velėną ištryškęs, / Ir ant kapo nykaus šviesios taurės lelijų žydės. // Pardundės traukiniai, išsivežę jaunatvišką dalią,
/ Visi monai išdils, tarsi pjautuvas dyla delčios. / Grįžę mūsų tėvai, mūsų sesės iš Komi, Uralo, / Atsiklaupę čionai,
verkdami gimtą žemę bučiuos. // Mes mokėsime numirt ne už svetimą mintį ar žodį, / Ne už tuos, kurie skriaus,
dengdami viską melo tamsa. / Tik už rytą, kuris laisvės saulę didingą parodys - / Mes mokėsime numirt giedriu veidu
ir tvirta dvasia.“ (J. Staliulionis. Miškų ir nakties duktė, XXI a. Nr. 55 (2115), 2014 11 21).

Ar tada, kai iki nepriklausomybės atgavimo dar buvo likę daugiau nei 4 ilgi gūdžios okupacijos dešimtmečiai, galėjo kas nors pagalvoti, kad baltas Vytis, kurį okupantai niekino ir trypė, vėl suspindės aukštai padangėje, kad pardundės traukiniai iš Sibiro, o iš ten sugrįžę mūsų tėvai ir sesės bučiuos Tėviškės žemę?

Iš kur tokia tvirta, nepalaužiama kovotojų dvasia, liudija Jono Žemaičio ir Petro Bartkaus ryšininkės Ninos Nausėdaitės-Rasos žodžiai ištarti 2004 m. prieš mirtį: „Kokių gražių ir ištikimų vaikų buvo išsiauginusi Lietuva per tuos du nepriklausomybės dešimtmečius! Nežinia, kiek turės praeiti metų, kad iš naujo užaugs šitokia karta. Nesigailiu nei savo apsisprendimo, kančių, nei artimųjų netekties. Gaila tik vieno, kad nežuvau drauge su jais, pačiais drąsiausiais...“ (O. Voverienė. Žymiosios partizaninio karo ryšininkės netekus, XXI a. Nr. 60 (1263), 2004 08 13). 2017 10 18

Jonas Semaška-Liepa

Juozas Streikus-Stumbras

Diana Romualda Glemžaitė-Bulovienė